

LUND UNIVERSITY

Efter 150 år minns vi ännu Falstaff, fakir

Bjerstedt, Sven

Published in:
Borås Tidning

2015

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bjerstedt, S. (2015). Efter 150 år minns vi ännu Falstaff, fakir. *Borås Tidning*, 5-5.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Lundasonen misslyckades som juridikstudent, levde knalt och hatade ibland både livet och Lund. Redan som 19-åring tveksam inför karnevalsglädjen – detta ”ingenting”, denna ”idiotism” – blev han ändå intensivt insyltad i det studentikosa nöjeslivet. Fadern Mårten Svensson hade en stabil position i staden som kronouppbörds-kassör, betrodd med otaliga uppdrag. Efternamnet tog Axel och syskonen efter den tidigt avlidna modern Olivia, vars släkt omfattade en rad lärda och originella personer: präster, professorer och en guldgrävare.

Sina litterära intressen odlade Axel redan under skollåren. Hans filosofie kandidatexamen belönades av fadern med en lång utlandsresa, som gödde diktardrömmarna, men som på faderns bestämda önskan följdes av juridikstudier. Dem bedrev Axel med tilltagande motvilja. Ett starkt yttre motstånd hindrade honom inte från författarbanan. Tre seriösa alster – diktboken Bohème och idyll (1892), kortromanen En ensam (1893) och novellsamlingen Mannen med två hufvuden (1895) – kom ut men bemöttes mest negativt.

Fadern såg den dekadenterotiska diktsamlingen som en ”outplånlig skamfläck på familjen och släkten”. Sydsvenskan ropade på ”helsovårdspolisen”. Men ingen mindre än Vilhelm Ekelund beundrade ”det klingande vårglittret öfver Wallengrens vers”, som han fann ”så originell, så djupt rytmiskt nyskapande”. Sin allvarliga prosa misslyckades Wallengren överlag med. Bäst är humoresken Ett svårskött pastorat, en samtidigt absurd och samhällskritisk skräna som blivit film och som vi snart hoppas få se även på musikalscenen.

Men fakirskrifterna slog an, och genom dem lever han: En hvar sin egen professor (1894), En hvar sin egen gentleman (1894) och Lyckans lexikon (1896). Han var en nyskapande, banbrytande och inflytelserik humoristisk stilist: genom kontrasten mellan stil och innehåll, genom överdriften som parodi, genom sina stilbrott, anakronismer och arkaismer, och inte minst genom det som kommit att kallas ”idéernas anarki”.

Den uppriktige portugalarens genialt ohämmade replikföring i skilda situationer för tankarna till OA och Mannen som gör vad som faller honom in. (På kaféet: ”Låt mig få en liter brännvin! – Men kvickt, ty jag är alkoholist!”) Med det drastiska stycket Sättet att sluta romaner (genom kollektiv dödsolycka!) skrev Wallengren för alltid in sig som den sjuka humorns fader i vårt land.

Det fanns mycket själlöst moraliserande pedanteri att driva med i tidens läroböcker och praktiska handböcker. Wallengrens Mark Twain-inspirerade attentat på då gängse dygder har blivit klassiska, som berättelsen om den lögnaktiga Pella, vars moder grät sig till döds. Lyckans lexikon gör en sublim parodi på sedlighetsivrnarnas oro inför kroppslig beröring: ”Dansen bör framför allt vara sedlig. Detta betrygga vi bäst derigenom, att de båda dansande dansa i skilda rum, hvarigenom den intima och farliga beröringen mellan de hvarandra så olika könen förebygges.”

Sedan både studier och poesidebut misslyckats föreföll en karriär som tidningsman realistisk. Efter fakirsuccén flyttade Wallengren till Stockholm och försökte livnära sig som frilansskribent. Han bidrog flitigt på många håll och fick så småningom löfte om att medverka regelbundet som kåsör i Stockholms-Tidningen – men trivdes aldrig i huvudstaden.

Hösten 1895 anställdes han som Aftonbladets korrespondent i Berlin. Den politiska situationen i Tyskland var inte oproblematisks för en utrikeskorrespondent, och Wallengren rapporterade för säkerhets skull anonymt. Han skrev mest om just politik: om den förföljelse socialdemokratins utsattes för, om missförhållanden i polisväsendet, om det militära preusseriet, om duellraseriet bland studenterna.

Wallengren var en övertygad radikal reformvän, som kände sympati för den tyska

ESSÄN

Efter 150 år minns vi ännu Falstaff, fakir

Axel Wallengren, känd som Falstaff, fakir, föddes för 150 år sedan. Hans liv blev kort och fyllt av motigheter – men tre rätt tunna häften har gjort honom till tidernas mest citerade svenska humorist. Falstaff har gett namn åt en gata, ett tåg och ett litterärt sällskap, och för somliga är ”fakirisk” fortfarande ett adjektiv med betydelsefull innebörd. Sven Bjerstedt är lektor vid Lunds universitet och tecknar hans porträtt.

Efter fakirsuccén flyttade Axel Wallengren till Stockholm och försökte livnära sig som frilansskribent.

FOTO: WIKIPEDIA

socialdemokratien och indignation över de orättvisor som drabbade arbetarna och deras sammanslutningar. Till skaldekollegan Emil Kléen skrev han på nyåret: ”Jag trifs här” – och reportagens livfulla ögonblicksbilder ur folklivet vittnar om det. Men berlintiden präglades av penningnöd och sjukdom. En ärftlig benägenhet för tuberkulos fanns i familjen. När Wallengren insjuknade blev förloppet hastigt, och han dog ännu inte 32 år gammal den 4 december 1896.

Familjen och släkten hade kraftigt motsatt sig hans planer på författarskap i radikal anda. Detta förklarar Wallengrens flitiga bruk av pseudonymer: det gällde att vårda familjens anseende i konservativa kretsar. Ekonomiskt var han helt beroende av fadern, som ogillade hans yrkesval. En rad svårigheter präglade tillvaron: faderns bestämda önskan om att han skulle studera juridik, som han var uppenbart olämpad för, ständiga ekonomiska bekymmer under försöken till ett fritt författarskap, radikala politiska åsikter, som väckte ogillande i hans konservativa närmiljö, upprepade sjukdomsperioder. Man kan nog tolka hans påstådda känslökyla och oberördhet, hans studentikosa, stilistiska ekvilibristik som en försvarsattityd.

Som barn lekte Axel och hans kusin en lek, ”spindelismen”, som var ett slags utväg att bevara den svages värdighet inför övermakten, att undvika konflikt genom att inte öppet ta parti, men försåtligt locka motparten att

hamna i en fälla av absurda konsekvenser och därmed tappa sin prestige. Det har hävdats att fakirskämtet är sprunget ur yttre tvång, och att fakirattityden kan förklaras med barndomens lek.

Fakiren är en övermänniska, böckernas anspråk monumentala: ”Allt mänskligt vetande i sammandrag”. Svenskt litteraturllexikon ser i honom en ”nietzschean i fickupplaga”, och Olle Holmberg har kallat fakirböckerna ”ett experiment i förhårdandet av hjärtat, visserligen gjort med de komiska krumsprängens reservation”. Som författarattityd har hållningen sitt pris, kanske är den en del av förklaringen till att Fakiren kommit att läsas allra mest av manliga akademiker.

Periodvis hatade han Lund, som han i brev kallade ”en lömsk ungdomsförförare” med två kloaker: krogarna och fnasken. Efraim Rosenius skriver i sina minnesord några dagar efter Wallengrens död att det ”hvilade i allmänhet något tungt, melankoliskt öfver hans väsen. [...] Han har nog på det hela taget känt sig mycket ensam i lifvet.”

Signaturen Falstaff, fakir, rymmer den motsägelsefulla bilden av dels den frodiga, burleska livsnjutaren Falstaff, dels en fakir, en vanligen ordkarg asket. Och Axel Wallengren skrev om huvudpersonen i en av sina allvarliga noveller: ”Det var som om två naturer kämpat inom honom: en sentimental och en brutal”. Beskrivningen har klabbat fast vid författaren själv. Skildringarna av Axel Wallengren har ständigt återvänt till perspektivet på honom som en dubbelnatur: nu senast Carlhåkan Larsén, som låter sin nyutkomna Wallengrenbiografi låna namn från novellen: En man med två huvuden. Om Axel Wallengren och Falstaff, fakir (Historiska Media, 2015).

Wallengrens livssituation, liksom flera av hans generationskamraters, präglades av den klassiska motsättningen mellan Bürger och Künstler. Å ena sidan fanns ambitionerna och plikten, å andra sidan dragningen till fri skapande verksamhet och till det Larsén kallar ”självskadebeteenden i fråga om njutning och driftsutlevelse”. Hos Wallengren fanns dessutom en spänning mellan intellektualism och sentimentalitet, där med Larséns ord kvickhuvudet och grubblaren ”disharmoniskt skavde mot varandra”. Anders Österling menade att det är ”dubbelnaturen, som gör hela hans typ intressant att studera”.

Inte sällan har man velat se fakirgestalten som en kompenserande motpol till den drömske poeten: den fräcka, stolta, oberörda, absurda människan som utmanar livets svårigheter. Men somliga har nog också uppfattat det nietzscheanska hos Fakiren helt enkelt som en parodi på själva övermänniskoidealet, den människoföraktande hållningen.

Simon Bengtsson ansåg att dubbelheten i Wallengrens väsen varken bör överdrivas eller förenklas. Larsén påpekar klokt att den ju ”kan omdefinieras som mångsidighet”. Kanske handlade Wallengrens livsproblem inte om någon kamp mellan två motstridiga naturer, utan om att göra det han ville – trots tillvarons alla fysiska, ekonomiska och sociala besvärligheter. Lösningen på detta blev till sist, om än snöpligt kort, det fria journalistlivet i Berlin.

Hans Alfredson har intygat hur svårt det är att skriva om Axel Wallengren: ”Han var så rolig själv och levde så kort och dog så tragiskt.” En levnadsteckning i helformat har också låtit vänta på sig. Larsén presenterar nu inte främst en tolkande biografi, utan en förtjänstfull sammanställning av ett rikt material om och av Axel Wallengren. En originell och tänkvärd sak är att han tycker sig se inslag av fakiriskt kynne och formuleringskonst i alla Wallengrens allvarliga böcker.

SVEN BJERSTEDT
Universitetslektor, Lunds universitet